

Simona Klemenčič*

(Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana)

PREDLOGI UPORABNIKOV ZA NOVO BESEDJE V SLOVENSKEM JEZIKU

Новоречье, 2024, бр. 10.

V članku se analizirajo predlogi neologizmov, ki jih Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša Znanstvenoraziskovalnega centra ZRC SAZU posredujejo uporabniki slovarskega portala Fran, predvsem Slovarja novejšega besedja slovenskega jezika (SNB, 2012), tretje izdaje Slovarja slovenskega knjižnega jezika (eSSKJ, od 2016) in Sprotnega slovarja slovenskega jezika (od 2014). Predlagane neologizme razvrstimo v več skupin z gradacijo po inovativnosti. Ugotavljamo, da predlagani neologizmi, ki jih uporabniki pošljejo kot predlog za slovensko ustreznico tujke, praviloma ne doživijo pozitivnega odziva javnosti in da so najbolj sprejete inovativne tvorjenke, ki se duhovito poigravajo s prekrivanjem oblik in pomenov že obstoječih besed.

Ključne besede so: neologizmi, slovenski jezik, slovar slovenskega jezika, slovarski portal Fran.

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša pri Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti je osrednja ustanova, ki se ukvarja s sistematičnim spremljanjem in raziskovanjem slovenskega jezika. Na Inštitutu ob številnih raziskavah nastajajo predvsem temeljna slovaropisna dela slovenskega jezika. *Ikonični* slovar slovenskega jezika je za slovenskega uporabnika še vedno *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, krajše SSKJ. Ta slovar Inštituta za slovenski jezik je izšel v petih knjigah med 1970 in 1991. Vsebuje 93.152 gesel in 13.888 podgesel na 1762 straneh, od *a* do *žvrkljati*. Leta 2014 je izšla druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ²). Ta vsebuje 110.180 slovenskih besed v 97.631 geslih in posodobitve gesel iz prvega slovarja z novejšimi pomeni že normiranega besedja, npr. pri družbeno občutljivejših besedah in pri družbenih spremembah po letu 1991. Novejše slovensko besedje v SSKJ² predstavlja med drugim besedje,

* simona.klemencic@zrc-sazu.si; ORCID 0000-0001-7772-7871.

ki je iz slenga prešlo v splošno rabo ter leksika z določenih področij, kot je predstavljeno pri Kern 2016: 40–41.

<i>Področje</i>	<i>Primeri</i>
<i>Tehnološke novosti</i>	<i>afna, e-pošta, tablica, smiley, avatar, pametna tabla, računalniška pismenost, priponka, piratski, DVD-predvajalnik, navigacija, poskenirati</i>
<i>Evropska unija</i>	<i>evro, evroskeptik, evroposlanec, evrokrat, lobitati, bolonjska reforma, kreditna točka</i>
<i>Gospodarstvo</i>	<i>samozaposleni, hčerinsko podjetje, davčna oaza, sivi trg</i>
<i>Medicina</i>	<i>andropavza, donor, in vitro, marker, mamogram, obvod, inkontinenca, ajurveda</i>
<i>Droge</i>	<i>ekstazi, gandža, hors, gobice, speed, varna soba</i>
<i>Glasba</i>	<i>ambientalna glasba, goveja glasba, jugorok, ska, trance, house, turbofolk</i>
<i>Moda, oblačila</i>	<i>balerinka, buler, outlet, vintage, casual, fensi, burka, čador</i>
<i>Duhovnost</i>	<i>čakra, tantra, harekrišnovec, scientologija</i>
<i>Prehrana</i>	<i>suši, mocarela, kebab, vegan/veganec, biokmetija</i>
<i>Spolne in seksualne identitete</i>	<i>gej, gay friendly, transsekuale c, transspolni, queer</i>

Tabela: Področja, na katerih se je pojavilo največ novejšega besedja (Kern 2016)

Vrzel v obdobju med obema izdajama *SSKJ* je pokrili *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika (SNB)*, leksikalno dopolnilo k *SSKJ*. Zajema 6399 novejših besed in besednih zvez, ki so se v slovenščini pojavile ali uveljavile po letu 1991, ob tem pa tudi novejše pomene že normiranega besedja.

Na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU od 2016 nastaja tretja izdaja *Slovarja slovenskega knjižnega jezika, eSSKJ*. Gre za popolnoma nov slovar, katerega izdelujemo po najnovejših usmeritvah ter primerih domačih in tujih dobrih praks. Objavljamo ga kot spletni rastoči slovar na inštitutskem slovarskem portalu Fran z vsakoletnimi prirastki.

Predlogi uporabnikov na Franu

Portal *Fran* (<https://fran.si/>) je vstopna točka za brskanje po več kot 45 slovarjih, štirih korpusih in številnih zbirkah. Predloge in komentarje ter popravke k obstoječim geslom lahko uporabnik odda pri samem geslu, prav tako pa lahko odda predlog za prevod ali novotvorjenko, ki predstavlja ustrezno prevzeto besedo, prim. geslo *pírsing* v *Slovarju novejšega besedja*:

pírsing -a in piercing -a cit. [pírsing-] m (i)

1. prebadanje mehkih delov telesa in nameščanje kovinskega nakita skozi: *pírsing in tetovaže*; Če se zaradi lepotnih razlogov odločate za *pírsing*, dvakrat premislite, saj skriva veliko stranskih učinkov – od bolečin in vnetih živcev do okužb in hepatitisa

2. tak nakit: *pírsing v nosu*; Vse bolj množična uporaba *pírsingov* (raznih uhanov, kovinskih obročkov in predmetov v telesu) onemogoča krvodajalstvo E ← agl. *piercing* iz *pierce* 'prebadati'

Ta beseda je bila v slovenščino prevzeta pred kratkim. Predlagate lahko njen slovenski prevod oz. slovenščini bližji zapis ali pa glasujete za že oddane predloge.

Vpišite predlog za slovensko ustreznico ...

Oddajte

Predlogi za slovensko ustreznico pod tem geslom:

PREDLOG	GLASOVI	UPORABNIK	DATUM
kožoder	 1 5	Stjepan Jurčić	25.10.2015
ubodnik	 2 4	Uroš Ferrari	26.10.2015
prebadanje	 0 1	timtim	21.12.2015
vkožnik	 3 0	matthias	22.3.2017
prebodek	 5 0	Domačin	15.4.2017
ubodek	 0 1	Domačin	15.4.2017
luknjohan	 0 3	MP	12.1.2018
nebôdigatreba	 0 6	Stjepan Jurčić	25.3.2018
vbodek	 2 0	Mejdun	19.2.2019
prebodnica	 0 1	Brigita Kotar	18.2.2020
kožobod	 1 1	Črkožer	29.4.2020

Sprotni slovar slovenskega jezika (SSSJ), ki nastaja od 2014, je rastoči popis novega živega, a še neuslovarjega besedja v slovenskem jeziku. Prinaša novejša, uveljavljajoča se besedja, ki še ni zajeto v drugih slovarjih in v nekoliko manjši meri najnovejša pomene besedja, ki je v obstoječih slovarjih že zajeto. Zajeta so tudi gesla, po katerih so uporabniki v zadnjih letih neuspešno poizvedovali v slovarjih na portalu Fran. Za nabor besedja v slovarju je zaradi njegove ažurnosti značilen velik vpliv zunanjih okoliščin. Nova gesla za vsakoletni prirastek SSSJ predlagajo zlasti jezikovni uporabniki.

Preko slovarskega portala Fran, na naslovu slovar.komentar@zrc-sazu.si ali po drugih kanalih (elektronska sporočila neposredno na naslov Inštituta, te-

lefoneški klici na Inštitut, objave in komentarji na spletu, ki jih spremljamo ...) se tako stekajo predlogi uporabnikov različnih vrst:

- a) predlogi za popravke in dopolnitve obstoječih gesel v slovarjih, ki so dostopni na portalu Fran, npr. jamariti, ikoničen;
- b) predlogi za vključitev besed, ki so že v *SKKJ*, tudi v rastoči novi slovar *eSSKJ*, prim.: »Spoštovani, osebno sem mnenja, da bi beseda kremeníti morala biti v slovarju *eSSKJ* z razlago, saj v nasprotnem bodo mlade generacije pozabile njen pomen«;
- c) predlogi za vpis besed, ki že živijo v jeziku, a še niso uvrščene v slovar: odpusjati;
- d) predlogi za slovenščini bližji zapis citatno zapisanih prevzetih besed v obstoječih slovarjih: bebifon za babyphone, avtorsanje za outsourcing, tim bilding za team-building, spid za speed, džakuzi za jacuzzi, vintaž za vintage;
- e) dobesedni prevodi za prevzete besede:
 - a. enobesedni: vplivnik za influencer, stresalnik za shaker, kvarilec za spoiler, zaprtje za lockdown, pokončnik za stand up, zlom za crash;
 - b. večbesedni: zeleno pranje za greenwashing;
- f) nadomestitev prevzete besede z opisom: nasilje na delovnem mestu za mobing, zunanje izvajanje za outsourcing, posesivni nadzorovalec za kontrolfrik, seznanitveni sestanek za brifing, kratko poročilo za debriefing, zateg obraza za facelifting, stoječe veslanje za supati, porast natalitete za babyboom, najgledanejši čas za prime time, foto avtoportret za selfi, dobavna strežba za catering, mehurčna kopel za jacuzzi, spomin nazaj za flashback, razkošno taborjenje za glamping, cestna dekoncentracija za billboard;
- g) predlogi, da bi stari, že obstoječi besedi, »dodelili« nov pomen, ki bi pokrival tudi pomen novo uveljavljene tujke: zimzelen ali staroslaven za vintage; žaljenje za bullying, kolaček in šarkeljček za mafin;
- h) novo besedje v slovenščini – neologizmi, ki so praviloma avtorski izdelek predlagatelja.

Pregled predlogov za slovenske novotvorjenke pod gesli, ki to omogočajo, pokaže, da je predlagane neologizme mogoče razdeliti v nekaj skupin tako, da izdelamo gradacijo po inovativnosti:

- a. polprevod: otrokobum za baby boom, klikpast in klikvaba za klikbajt, blokveriga za blockchain, detofon za babyphone;
- b. dobesedni prevod: telogradec in telogradilec za bodibilder, možganoviharjenje za brainstorming;
- c. inovativne novotvorjenke iz (komponent) obstoječih slovenskih ali tujih besed, ki se že bolj ali malj oddaljijo od izvirne besede: telokras za body art, nadzorofil za kontrolfrik, kaohrana, gnojed, odpadobrok, debelilo in fujgrizek za junk food, slišnica za podcast, živosnemalec za vloger, mehkohtbrtnica za paperback, ropotuh za poltergeist, voziskozi za drive-in, petodvanajstec za last minute, zategkek za facelifting, zlobariti za trolati, izmodnik za outlet, uvidment in prešin za flashback, hlinopis za astroturfing, razčivkanje za retvitanje, preje-

- mališče za inbox, siloselec za skvoter, gmašenje (od gmašna obleka 'obleka za k maši') za styling, blatač za hejter, jošjedanput za remake, dojenčkoslišnica za babyphone, predrabljen za second hand, nahrbtovljanka za backpackerka;
- d. inovativne novotvorjenke, ki se poigrajo s prekrivanjem oblik in pomenov že obstoječih besed: detonacija za babyboom, seznanek za brifing (prekrivanje glagola *seznaniti se* in samostalnika *sestane*), smotko z razlago »SM se fOT-KO« (»sem se fotkal«) za selfi, visokoletači/visokoletaški za jet set (kot v pregovoru »Kdor visoko leta, nizko pade«), notranjski za insajderski.

Posebna kategorija je »duhovičenje«, kjer avtor novotvorjenke z različnimi sredstvi, ki spominjajo na rabo pri šaljivem prikazovanju česa, izrazi odklonilen odnos do pojava ali osebe. Tovrstno duhovičenje opazimo tako pri predlogih novotvorjenk kot pri predlogih slovenskih prevodov za tujke: nebodigatreba za pirsing, bednosplošnost za mainstream, mediokriteten za mainstreamovski, vzhajanec za bodibilder, afnač za selfi, napetoritnice in poželjivke za pin-up, svinjarija in pomije za junk food, riba napihovalka za facelifting.

Ko gre za osebe, del predlogov tako za novotvorjenke kot za slovenski prevod izraža negativen odnos, ki prehaja od zadržanega do neposredno napadalnega in žaljivega: vplivač za influencer, piflarač za geek, razuzdanec za svinger, čudnospolnostniški za queerovski, netčnemš (»ne tič ne miš«), maltak (»malo tak«) in peder za queer, topoum in retardit za selfi, četniški za insajderski, mongoloid za vloger.

Predloge uporabniki tudi sami pošljejo na Inštitut z željo, da bi njihov predlog vključili v slovar.

Pogosto predlogu sledi poizvedba, kakršna je naslednja: »kakšne 3 (2?) tedne nazaj sem klical na inštitut Frana Ramovša, ker sem želel predlagati novo besedo, ki bi jo lahko umestili v SSKJ«. Uporabnika zanima, zakaj svojega predloga po treh tednih še zmeraj ne najde na portalu Fran. Te primere pokriva naslednji generični odgovor:

KAJ SE PRI NAS ZGODI S PREDLOGI UPORABNIKOV

Mnogi predlogi uporabnikov za nova gesla so že našli pot na Fran, pripombe in popravki pa so pripomogli k še boljšemu slovarju. In kaj se pri nas zgodi s predlogi, ki jih pošiljate?

Predloge za nove besede in komentarje ter popravke k obstoječim geslom sprejemamo na naslovu slovar.komentar@zrc-sazu.si. Na ta naslov vas poveže tudi tipka za predloge, popravke in pripombe na Franu. Na sporočila ponavadi ne odgovarjamo posebej, saj ima Fran vgrajen avtomatski odgovor, ki potrdi prejem. Vsako sporočilo pride do nas in ga pregledamo naj kasneje v štirinajstih dneh.

Popravke in dopolnitve k obstoječim geslom v kateremkoli Franovem slovarju razpošljemo avtorjem oziroma ustreznim oddelkom Inštituta za slovenski jezik, v kolikor se bo to geslo še popravljalo. Če se pripombe nanašajo na zaključene projekte, jih shranimo za pozneje, ko bo beseda na vrsti za objavo v novem, rastočem slovarju eSSKJ.

Pri predlogih za vključitev nove besede v slovar se ravnamo glede na naše

načrte za tekoče in prihodnje leto in glede na rabo. (Pri tem je potrebno spomniti, da ne sprejemamo predlogov za vključitev besed v SSKJ, ki je zaključen projekt, temveč za eSSKJ.) Seznami gesel za tekoče leto so sicer praviloma že sestavljeni, a zmeraj smo veseli predlogov za gesla, ki bi jih sami uporabniki želeli v slovarju. Takšne predloge dodamo na seznam za naprej, če dosegajo kriterij števila pojavitev v bazah. V tem primeru bodo prej ali slej prišli na vrsto, seveda pa to nekaj časa (let) traja, saj nas je pri projektu zaposlenih mnogo premalo. V primeru, da predlagana beseda ne dosega kriterija števila pojavitev, pa se takšna beseda še dolgo ne bo uvrstila v slovar. Pogostejše rabljene besede imajo prednost.

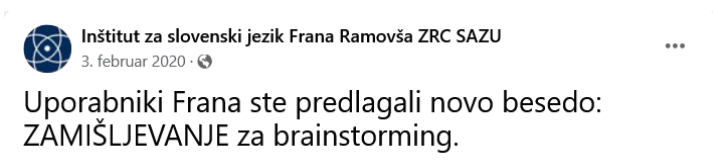
Kadar nas uporabniki opozorijo na novejšo besedo, ki prihaja v rabo, a je v nobenem od slovarjev še ni, gre hitreje, saj takšni predlogi praviloma v relativno kratkem času pridejo v Sprotni slovar.

Kadar nam uporabniki pošljejo lastne predloge za nove besede, katerih tvorci so sami, ali pa jih posredujejo na Franu kot predlog za slovensko ustreznico tujke, jih objavimo na naši FB strani, če so nam všeč. To pomeni: če so tvorjene v skladu s slovenskim besedotvorjem in zvenijo gibko, govorcu naravno in ne dajejo občutka, da so narejene na silo. Prav tako jih shranimo na seznam predlogov za novotvorjenko leta, ki jo razglasimo vsako leto decembra ob izboru predlogov za besedo leta.

Pa še prošnja: najprej preverite, če ni beseda morda vendarle že v slovarju.

Kako se procesirajo predlogi uporabnikov za novotvorjenke

Novotvorjenke, ki so tvorjene v skladu s slovenskim besedotvorjem in zvenijo gibko, govorcu naravno in ne dajejo občutka, da so narejene na silo, kar je seveda subjektivna ocena, so objavljene na FB strani Inštituta in s tem nanje opozorimo javnost. Denimo:

Odzivi uporabnikov na te predloge so dostikrat negativni: »Joj, skrajno nesimpatično. 😞«, »Po mojem mnenju je to neposrečena rešitev«, »Zamišljevanje pač ne! Če že, potem kvečjemu razmišljanje ali pa niti to ne«, »Zamislješvanje bi bilo bolj logično. 🤔«, »a ne gre preprosto za preigravanje idej?«, »Sem mislila, da je viharjenje možganov že sprejeti termin za prevod. (?)«.

Novotvorjenk s potencialom, da bodo sprejete v splošno rabo, je med prejetimi predlogi za slovenske besede, ki naj bi nadomestile novejšo tujke, zelo malo. Za te predloge je namreč značilno, da so večinoma okorni, predolgi in težko izgovorljivi, npr. poslosilje za mobing, portretpalica za selfiestick, vrtinčevalnik za whirlpool, teža-vočitelj za troublemaker, besedosestavljanica in križankočrk za scrabble, bogatopotniki za jet set, povezotim za teambuilding, smernicodelnež za trendsetter, uveljavljenotok za mainstream ter celo

telefonzamaletrokepodenimletomstarosti za babyphone.

Večji potencial za prehod v splošno rabo izkazujejo novotvorjenke, ki nastanejo bolj organsko.

Takšne novotvorjenke popišemo in promoviramo njihovo rabo v okviru akcije Beseda leta (glej Klemenčič 2023). Veliko število novotvorjenk javnost posreduje preko družabnih omrežij ali preko obrazca na spletni strani <https://beseda-leta.si/>:

Besedje, ki ne ostane le na stopnji predloga, temveč ga uporabniki dejansko usvojijo, ni vedno takšno, ki zapolni poimenovalne praznine, kot je to v primeru interneta, ki je s seboj prinesel nove načine komunikacije in nove pojme, ki jih je treba poimenovati (prim. Michelizza in Žagar Karer 2018) in tudi ni vedno slovenska ustreznica na mestu obstoječe tuje (angleške). Na primer neologizem šolotožje, ki je nastal med pandemijo, se je zelo hitro uveljavil.

V okviru vsakoletnega izbora besede leta, ki jo izbira delno strokovna komisija (ta izbere 10 predlogov) in delno javnost (ta glasuje med izbranimi »kandidatkami« za besedo leta) se izbira tudi novotvorjenka leta. To izbere strokovna komisija. Večino predlogov, ki smo jih uvrstili na seznam za novotvorjenko leta 2023, so avtorji posredovali sami, del so jih zabeležili člani komisije in del smo izbrali s seznama predlaganih prevodov za tujke, ki smo ga predstavili zgoraj.

Nekaj novega besedja s seznama za leto 2023 skupaj z razlagami avtorjev:

čivček: ptiček, ker čivka

fižakelj: vreča za sedenje, od angleške besede *bean bag*

izduhniti za *ghosting*

klikček: kovinski del na koncu avtomobilskega varnostnega pasu.

koprivni (račun, profil): po anonimnem profilu poslanke SDS Alenke Jeraj na Twitterju

minusar: »minusarji nimate blage veze!« (Zabeleženo v komentarjih na portalu Multimedijskega centra RTV Slovenija.)

nenodek: kar se zgodi nenadoma; nenadni dogodek

odločilka: zadnja volitvena glasovnica, ki jo preštejejo

okamerjen: pod nadzorom videokamere.

olizek: ostanek polizane/olizane lizike

predmejec: tisti, ki je pred ogrado, ali drugače pred državno slovensko mejo

prostofer: prostovoljni šofer

razobveščevalec: dezinformator

razpiščančkati se: »hahaha cel let odpovedal ker se je ena neki razpiščančkala, zdej pa je še dobila pozorornost slovenije kot je vrjetno želela, a je težko jo odložiti in iti brez nje hahahah« (Zabeleženo v komentarjih na portalu Multimedijskega centra RTV Slovenija.)

sneževati: deževati + snežiti = sneževati; snežuje

strojetvor: stvaritev (besedilo, slika ...) umetne inteligence

uhotrebec: »Namesto "paličice za ušesa" se uvede ušestnica, ki črpa formulacijo iz besede "zobotrebec"«

ustvarjenina: stvaritev, stvar, prevod lat. *creatura*

uškariti: izrezati s škarjami

vzverovati: začeti verovati, sprejeti vero.

zagrebek: nekaj, kar je zagrebno: zagrebek je bil še svež; uradni zagrebek.

zanamje: tisto, kar pride za nami..

Besede, ki so bile izbrane za neologizme leta, so:

Leto	Neologizem leta	Razlaga
2018	drečka	vrečka za pobiranje pasjih iztrebkov
2019	likotisk	3D-tisk
2020	wuhobran	Poimenovanje za izdelek, s katerimi se zadaj na glavi spnejo trakci zaščitne maske in tako zaščitijo ušesa pri dolgotrajni nošnji maske. Ker se piše z dvojnim w, nakazuje povezavo s kitajskim mestom Wuhan, kjer je domnevni izvor koronavirusa SARS-CoV-2.
2021	koronijec	pripadnik nove generacije, ki se rojeva v času pandemije koronavirusa
2022	vedobežnik	kdor beži pred znanjem, védenjem, kdor se boji resnice
2023	strojetvor	stvaritev umetne inteligence

Najvećjo frekvenco dejanske rabe med temi neologizmi ima wuhobran, najmanjšo pa likotisk.

Čeprav se predlagano novo besedje le izjemoma uveljavi, je odziv na možnost predlaganja novih besed zelo velik – povprečno prejmemo en neologizem na dan. Puristične tendence je jezikoslovje pustilo za seboj, mnogi uporabniki pa s tem izražajo pričakovanje, da bo Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša kot osrednja inštitucija, zadolžena za slovenski jezik, poskrbel za primerno slovensko izrazje namesto prevzetega.

LITERATURA

- Kern, Boris 2016. Wpływy obcojęzyczne na współczesny język słoweński, *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, t. LXII, 39–48.
- Klemenčič, Simona 2023. Slovenska akcija »Beseda leta«, Д. Ајдачић, И. Лазић-Коњик (ур), *Реч године у словенским језицима*. Београд : Филолошко друштво „Речи“ – Алма, 49–54.
- Michelizza, Mija, Žagar Karer, Mojca 2018. Internetna leksika v slovenščini: analiza novjših slovarskih virov. *Jezikoslovni zapiski* 24, 1, 79–92.

Симона Клеменчич

Институт за словеначки језик Франа Рамовша

Научно-истраживачки центар Словеначке академије наука и уметности,
Љубљана

ПРЕДЛОЗИ НОВИХ РЕЧИ У СЛОВЕНАЧКОМ ЈЕЗИКУ

Сажетак

У раду се анализирају предлози неологизама које су Институту за словеначки језик Франа Рамовша ЗРЦ САЗУ доставили корисници речничког портала *Фран*, посебно Речника нових речи словеначког језика (SNB, 2012), трећег издања Речника словеначког књижевног језика (eSSKJ, 2016) и Речника актуелне словеначке лексице (2014). Предложени неологизми разврстани су у неколико група са градацијом према иновацији. Предложени неологизми, које корисници шаљу као предлоге за словеначки еквивалент страних речи, углавном не наилазе на позитиван одјек у јавности, а најбоље су примљене нове творевине које се духовито поигравају облицима и значењима већ постојећих речи.

Кључне речи: словеначки језик, речници, нове речи.